

LINGVOKULTUROLOGIYA KONSEPSIYASI VA UNING TILSHUNOSLIKDAGI AHAMIYATI

*Nilufar Mirzaaxmatova Alisher qizi,
TIFT universiteti magistri*

Annotatsiya: *Lingvokulturologiya – tilshunoslikning alohida sohasi hisoblanadi. Kishilar, xalqlar, mamlakatlar o‘rtasida iqtisodiy-siyosiy, madaniy kommunikativ jarayonlar tilshunoslik sohasida tillarning o‘zaro munosabati va til madaniyati hamda tilning milliy o‘ziga xos ko‘rinishi kabi qator masalalarni kun tartibiga qo‘yishmoqdalar. Ushbu maqolada tilshunoslik va madaniyatshunoslik ilmida o‘ziga xos yo‘nalish va predmetga ega bo‘lgan yangi soha – lingvokulturologiya konsepsiyasi va uning tilshunoslik sohasidagi ahamiyati tahlil qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *Lingvokulturologiya, predmet, atama, til, madaniyat, birlik, factor, xarakter, mentalitet, qadriyat, nazariya, tadqiqotchi, ildiz, ilm, fan.*

Lingvokulturologiya bu til va madaniyat o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganuvchi ilmiy soha. Bu soha tilning madaniy kontekstlardoirasida qanday shakllanganini, shuningdek til orqali madaniyatning qanday ifodalanishini tahlil qiladi [1]. Lingvokulturologiya, tilshunoslik bilan madaniyatshunoslikni birlashtirgan holda, tilning madaniy miyorini va madaniy qiymatlarni til orqali qanday ifodalashini o‘rganadi. Masalan, turli tillardagi metaforalar, frazeologizmlar va maqollar bu tillarning madaniy kontekstlarini aks ettiradi va lingvokulturologik tadqiqotlar bu ifodalarorqali o‘sha madaniyatning qadriyatlari, an‘analar va dunyoqarashini tushunishga yordam beradi. Olimlar bu sohada har xil tillarda so‘zlar va iboralar tarixini, ularning kelib chiqishini va rivojlanishini o‘rganish orqali, madaniy aloqalarni aniqlashga harakat qiladilar [3-4].

“Lingvokulturema - o‘z semantikasida (ma‘nosida) madaniyatning biror bo‘lagini aks ettiruvchi til yoki nutq birligi. Lingvokulturemalarga madaniyatning biror bo‘lagini aksettiruvchi so‘zlar, frazeologik birliklar, so‘z birikmalari, gaplar, paremiyalar, murakkab sintaktik butunliklar, matnlar va hokazolar kiradi. Lingvokulturema mazmun va ifoda planiga ega, ifoda plani yuqorida ko‘rsatilgan birliklar, mazmun planini esa o‘sha birliklarning semantikasi tashkil qiladi. Demak, lingvokulturema kontseptdan o‘zining mazmun va ifoda planiga ega bo‘lishi bilan farq qiladi, lingvokulturologiya uchun xalq madaniyatini lisoniy ko‘rinishda namoyon etish asosiy vazifa hisoblanadi. Tilshunoslarga ko‘ra, “lingvokulturema” tushunchasi qiyosiy tilshunoslik uchun foydali, “zero til – madaniy fakt, biz meros qilib oladigan madaniyatning tarkibiy qismi va ayni paytda qurol hamdir. Xalq madaniyati til orqali verballashadi, aynan til madaniyatining tayanch, asosiy tushunchalarini harakatga keltiradi va ularni belgilar ko‘rinishida, ya‘ni so‘zlar vositasida ifoda etadi”.

Hozirgi vaqtdal ingvokulturologiya jahon, xususan, rus, o‘zbek tilshunosligida eng rivojlangan yo‘nalishlardan biri bo‘lib, bu borada bir qancha o‘quvqo‘llanmalar yaratilgan [5]. Tilshunoslarning e’tirof etilishicha, ularning orasida eng mashhuri

V.A. Maslova tomonidan yaratilgan o‘quv qo‘llanma hisoblanadi. Mazkur o‘quv qo‘llanmada lingvokulturologiya sohasining metodlari, obyekti va predmeti, yo‘nalishlari yoritib berilgan, muayyan til birligini lingvokulturologik tahlil qilish namunalari ko‘rsatilgan. Ilmiy tadqiqotlarda lingvokulturema termini qo‘llanila boshlandi. Lingvokulturemalar (языковoe значение-nominativ ma’no, predmetlik ma’nosi) dan tashqari, milliy-madaniy (tildan tashqaridagi madaniy ma’no) kabi segmentlarni o‘z ichiga oladi. So‘z (belgi-ma’no) til birligi sifatida lingvokulturemaning tarkibiyqismi hisoblanadi. So‘z tildagi narsa-hodisalarni ifodalasa, lingvokulturema predmet mazmunini ifodalaydi. Lingvokulturema tildagi ifodasiga ko‘ra so‘z, gap, atama, so‘z birikmasi bilan ifodalanishi mumkin. Lingvokulturema til birligiga nisbatan murakkab hodisadir. U o‘zida tilning ifodasini, tasavvuri bilan birga tildan tashqaridagi muhitni (vaziyat, reallik), mavjudlikni ifoda etadi. Ona tili yoki boshqa chet tilini yaxshi biladigan har qanday shaxsning nutqida madaniy (культурный areal) ma’no ishtirok etadi [6].

Madaniy ma’nosiz u yoki bu matnning mohiyatiga kira olmaymiz, u haqidagi mazmunni idrok eta olmaymiz. Matn mazmunidagi madaniy fenomenni tushunib yetaolmaymiz. U yoki bu millatga xos bo‘lgan o‘ziga xoslikni tasavvur etish uchun milliy mentallikni anglash bilimi zarur. Lingvokulturema o‘ziga xoslangan nominative ma’noni ifoda etishi bilan birga madaniy-ma’rifiy, milliy mentallik assotsiativ tasavvurlarni anglab yetish imkoniyatini yaratadi [7]. Lingvokulturemalar xalqning o‘ziga xos madaniyatini uning til birliklar orqali aks ettiruvchi lisoniy hodisalardir. V.A.Maslova ularni o‘rganuvchi fan tilshunoslik va madaniyatning kesishishida paydo bo‘lganini va u «Lingvokulturologiya» deb atalishini, bu fan millat madaniyatini tilde aks ettirish va mustahkamlash masalasini o‘rganishini qayd etib, uning asosiy yo‘nalishlarini belgilab ko‘rsatgan, tasnifini amalga oshirgan [8]. Lingvokulturologiya asosini shaxs tili tushunchasi va kontsept tashkil etadi.

Darhaqiqat, lingvokulturologiyaning asosiy o‘rganish predmeti bo‘lgan lingvokulturemalar «kontsept sifatida ontologik jihatdan yuksak umumlashtiruvchilik va tilning turli sathlari, vositalari orqali ifodalanish imkoniyatlariga ega bo‘lgan, har bir tilde o‘ziga xos semantic maydonni vujudga keltiradigan keng qamrovli tushunchadir». Biroq lingvokulturema va kontseptning farqli va umumiy xususiyatlari mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Сорокин Ю. Статус переводчика и психогерменевтические процедурию. – “Гнозис”, 2003. – 160с
2. Телия В.Н. Русская фразеология. –М.:1982.
3. Маслова В.А. Лингвокультурология.–М.: «Академия», 2001. - С.208
4. Alefirenko N.F. Linguocultural nature of mentality // Словесность. Культура. 1/2011.
5. Langacker Ronald W. 1994. Culture, cognition, and grammar. In: Martin Pütz (ed.) Language Contact and Language Conflict. 25–53. Amsterdam/Philadelphia: JohnBenjamins.
6. Сабитова З.К. Лингвокультурология: Учебник. –М.: Флинта, 2013

7. Palmer, Gary B. 1996. Toward a Theory of Cultural Linguistics. Austin, TX: University of Texas Press.
8. Xudoyberganova D. Matnning antropotsentriktadqiqi – Toshkent: Fan, 2013.